

Nemes István

Parochia Arcis Szereda: egy katonai lelkeszség 1829-ben^[1]

A szerző a kolozsvári BBTE Római Katolikus Teológia Karának végzettje (2001). Mesteri fokozatát 2002-ben szerezte patrisztikából. Jelenleg a BBTE-n doktorandusz. Kutatási témája Kovács Miklós püspök korszaka az erdélyi egyházmegye történetében (1827-1852), ezen belül a korszak vallásügyi vitáinak kérdéskörét vizsgálta behatóbban. Eredményeit a Studia Theologica Transsylvaniensia, Egyháztörténeti Szemle, Studia Universitatis Babes-Bolyai szakfolyóiratokban, ill. különböző konferenciakötetekben közölte. Jelenleg a tusnádi Imets Fülöp Jákó Általános Iskola tanára. Kutatásait a Nemzeti Kiválósági Program támogatásával valósította meg.

The article describes the state of Csíkszereda military chapelry in 1829 based on the records of the visitation made in the same year by Bishop Miklós Kovács. Csíkszereda – this small country town – gained its importance amidst the other, more populated settlements of the region due to the fact that beginning with 1764 it was the center of the First Székely Infantry Regiment founded by Empress Maria Theresa. The chapelry constituted a quite interesting island in the country with its mostly German-speaking worshipper-circle, coming from all around the Empire and with the relatively big number of intermarriages related to the exclusively Hungarian-speaking and Catholic environment. It also reflected the dichotomy of administration: the country of Csík, subjected to a binary – military and civil – administration was divided also from ecclesiastical point of view.

Keywords: Bishop Miklós Kovács, Csíkszereda, First Székely Infantry Regiment, Székely Museum of Csík

A 18-19. században a székelyföld keleti határmenti székei kettős – katonai és széki – közigazgatás alá tartoztak, mint határőrvidéki területek. A polgári és katonai közigazgatás kettőssége nemcsak a székelység polgári életére nyomta rá a történettudományból ismert – joggal nehezményezett és sérelmezett – bélyegét. Az egyházi közigazgatásra is ugyanúgy ránehezedett a katonai vidékek különleges helyzetének terhe. Az egyháznak be kellett tartania a határőrvidékre érvényes temérdek előírást, jogi praxisát a „szélbéli katonaság” körleteire érvényes rendeletekhez és törvényekhez kellett alkalmaznia.

Az említett kettősséget szinte szimbolikus jelleggel jezi az, hogy egy olyan – csíki viszonylatban is – másodvonalbelinek számító településen, mint amilyen Csíkszereda volt a 19. században, amely még ekkor távol volt mindentől, ami városiasnak nevezhető, két plébánia is helyet kapott. Az egyik az 1. Székely Határőr Gyalogezred várbeli plébániája volt (Parochia Arcis Szereda), a másik – alig nyolcpercnnyire a vártól – a falué.

Csíkszereda szerény, de fejlődőben levő státuszát mutatja az is, hogy 1829-es jegyzőkönyve szerint Sztoyka Zsigmond kevesebb, mint másfél évtizeddel a határőrezredek létrehozása előtt választotta le Somlyóról. Somlyót – részben a ferences kolostor kegyhely és gimnázium, részben demográfiai súlya okán – érezhetően jelentősebb településnek tekintette az ugyanazon évben készült vizitációs jegyzőkönyv, mint Csíkszeredát. Szereda fontosságát voltaképpen az itt – a dekrétum szerint 1716-ban a Mikó család fundusán – felépült (valójában romjaiból ekkor újraépült) erődítmény biztosította ez időtájt, amelyet 1764 után tovább növelt a határőrkatonai parancsnokság ide költözése. Orbán Balázs is ugyanezt a benyomást közvetíti a 19. sz. második feléből: a környező falvak közül sok olyan van, amelynek külleme városiasabb Szeredánál. Mindazonáltal a mezővárosi rang, amellyel

1558-ban már biztosan rendelkezett, biztosította a városi fejlődés alapjait (a vizitációs jegyzőkönyv is az *oppidum* kategóriába sorolta Csíkszeredát).

A várkápolnát a jegyzőkönyv tanúsága szerint 1730-ban emelték a vár nyugati sarkában kőből, a vár falához toldva az épületet. Tornya külön állt, két harang is bongott benne, az egyik Szent Donát vértanú, a másik Nepomuki Szent János tiszteletére szentelve. A történelem jeges fuvallata a kápolna látogatóit mindannyiszor megérintette, valahányszor az orgona magyar feliratát olvashatták, amelyet a dekrétum írnoka latinra fordított, s így csak parafrázisban közölhetjük: Bajkó János generális állíttatta a törökök barbár fogságából történt csodálatos szabadulása emlékére 1694-ben az Atyaisten dicsőségére. A 17. század végi felszabadító háborúk, tatárbetörések, történelmi kataklizmák legmaradandóbb nyomaikat sokszor tárgyakon hagyták, amelyek továbbadták hírüket készítettőik halála után.

Az istentisztelet rendjére az osztrákok jelenléte is befolyással volt. A vasárnapi istentiszteleten két nyelven hangzott el az igehirdetés: magyarul és németül. Ugyanez a kettősség mutatkozott meg a kinevezett papok személyében is. 1805-ig többnyire német (nevű) szerzetesek látták el, nevük előtt a fr. előtaggal. 1863-tól 1798-ig újabb német szerzeteseket sorolt fel a jegyzőkönyv ezúttal hozzátéve, hogy ez utóbbiak ferencesek voltak. 1805-től következett csupán két magyar nevű szerzetes: Kászoni Alajos és Ambrus Alajos. Noha a jegyzőkönyv parochia-nak, azaz plébániának titulálja a várban működő lelkészséget, a papságot következetesen káplánnak nevezi, ami arra enged következtetni, hogy lelkészségről volt szó, nem plébániai adminisztrációs egységről.

A lelkészséghez hozzávetőlegesen 300 személy tartozott ebben az időben, amelynek összetétele mutatja, hogy a német lakosság nem végelgesen letelepedett volt: a háromszáz lélekből 288 volt gyónásképes, azaz a közösséghez javarészt felnőttek tartoztak. Ez arra enged következtetni, hogy a lelkészség hatáskörébe a katonai és kiegészítő személyzet tartozott, csupa felnőtt ember, kevés gyerek. A házasságok száma mutatja azt is, hogy megközelítőleg hetvenöt-nyolcvan százalékban szabad állapotú katonák alkották a híveket: harminchárom házaspár volt, azaz hatvanhat egyén a 288 felnőtt hívő között. S ami meglepő az al- és felcsíki viszonyok ismeretében, ahol vegyes házasság csak elvétve fordult elő, hogy a 33 családból tizenhárom vegyes házasságban élt. Kovács Miklós püspök 1841-ben, amikor a vegyes házassági politikai vihar kellős közepén jelentést kellett küldenie a Guberniumnak, hogy esperességenként mennyi a vegyes házasság, Csíkra vonatkozólag kiemelte, hogy a katolikusok túlnyomó többsége miatt itt gyakorlatilag nincsenek vegyes házasságok. A csíkszeredai vár kivételt képezett: az idegenből jött hívek valóban nem a csíki és gyergyói medence realitásait tükrözték, ahol a vegyes vallású vagy rítusú házasságok tényleg ritkák voltak, hanem azon területekét, ahonnan érkeztek. A dekrétum egyébként megjegyzi, hogy többnyire németek tartoztak ide: jó erkölcsű, tisztességes emberek, akik jelen vannak a szentbeszédeken, szorgalmasan hallgatják a szentmisét, sőt nemcsak hallgatnak, de énekelnek is, megtartják az ünnepeket és az alárendelt cselédek is az ünnepek megtartására készítenek. E kijelentést az 1848-as egyházmegyei zsinat fényében kell értékelnünk, ahol a papság egyik vallásgyakorlással kapcsolatos problémája az volt, hogy városi helyeken a cselédeknek igen nehéz hitoktatást tartani, ugyanis uralik a házimunka miatt nehezen engedik őket délutáni istentiszteletre, amelynek része volt a katekézis is.

Mivel a várhoz és a székhöz börtön is tartozott, a pasztoráció feladataihoz a börtönlelkészség is hozzátartozott. A 19. században az állam feladatának tartotta, hogy a javítóintézeteknek tekintett börtönökben a „korrekciós” eljárás része legyen a hitoktatás is. Erről tanúskodnak azon kancelláriai és guberniumi rendeletek, amelyek nyomán a püspök körlevelet bocsátott ki kötelezve papjait, hogy

a plébániájukhoz tartozó börtönökben hetente két órányi hitoktatást tartsanak a raboknak. Az erdélyi börtönpasztoráció kezdeteinek is tekinthetjük ezen lépéseket. A csíkszeredai vár hatáskörébe tartozó fogda egy példa erre: a káplán a várkápolnában tartott szentmise után a fogdában (domus correctorium) fejtette ki a keresztény hit igazságait.

Úgy tűnik, a határőrezred iskolai hatásköre sokkal tágabb volt, mint a szorosán alá tartozó személyzet gyermekeiről való gondoskodás. A katonai körzet alá két normális iskola is tartozott, mintegy 80 gyerekkel, akiknek hitoktatásáról a káplánnak kellett gondoskodnia. Ám arról ír a jegyzőkönyv, eléggé homályosan, hogy a határőrezrednek triviális iskolái is voltak. Azt is megtudjuk, hogy a várparancsnok szívügyének tekintette a lányok oktatását, és belefogott (vagy tervezte) egy lányok oktatására alkalmas terem felépítésébe. Akarata Kovács Miklós püspökével találkozott, aki a széki főesperességekben tett látogatása alkalomával mindenhol szorgalmazta az iskolák lányok oktatására szánt külön termekkel való kiegészítését, a koedukáció nem lévén divatban abban a korban. A püspök egyébként elégedett volt a káplán hitoktatói munkájával. A vizitáció egyik feladata volt a gyerekek hittani ismereteinek ellenőrzése és a püspök elégedettséggel nyilatkozott a tapasztalatairól.

S a jegyzőkönyv végén újra visszatér a kettős adminisztráció szelleme. A szokásos püspöki rendelkezések között szerepel az is, hogy a lelkész, mint a katonai körzethez tartozó egyházi személy ne avatkozzék bele akár a csíkszeredai, akár más plébánia joghatóságát sértő ügyekbe. Mindebből az hallik ki, hogy a püspök óvakodott a katonai hatóságokkal való bármiféle konfliktusra okot adó ürügyre, ugyanakkor védte saját joghatósága alá közvetlenül tartozó plébánosait is ettől. A katonai hatóság jelenléte és az erre vonatkozó szabályok ugyanis korlátokat állítottak a püspök elé is az egyházi adminisztráció területén.

Irodalom

ORBÁN Balázs, Székelyföld leírása, Pest 1868. <http://mek.oszk.hu/04800/04804/html/76.html>
Letöltve 2014. november 13.

De facienda captivis hebdomadatim 2 horarum institutione et exhortatione, Kolozsvár, 1834. január 13., in: *Offenbányai Egyház Protokolluma*, GYÉL, 50/1834., Püspöki Körlevelek, I.4/a., 108.

Decretum Arcis Szereda, *Decretum Csik Sz. Kiraly*, 952/1830, Gyulafehérvár, 1830. június 12., Püspöki Vizitációk, I. 4. csoport.

TAMÁSI Zsolt, *Az Erdélyi Római Katolikus Egyházmegye az 1848/49-es forradalomban*, Scientia, Kolozsvár 2007.

---

[1] A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú *Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program* című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.